

# Qisas qiyamətə qalmadı

**Xocalı faciəsi elə yaralardandır ki, qaysaq bağlasa da, sağalmır, illər keçsə də, unudulmur. 1992-ci ilin 26 fevralında ermənilər tərəfindən xocalılıların ürəklərinə əsrlər keçsə belə sönməyən od vuruldu. Ana baladan, bacı qardaşdan ayrı düşdü. Düşmən qadın, körpə, xəstə, qoca demədən hər birinə ağlasıgmayacaq qədərliklə işgəncələr verdi.**



Xocalı faciəsinin canlı şahidlərindən biri də erməni girovluğunda qalan İradə Qarayevadır. Həyatının bir günün içində alt-üst olacağını ağına belə gətirməzdi. 26 yaşlı iki uşaq anası nə bilərdi ki, yaşayışının ən gözəl dönəmində Xocalı girovuna çevriləcəkdə. Axı heç bir il deyildi ki, yoldaşıyla əl-ələ verib qurduqları yeni evlərinə köçmüşdülər.

Bir gecədə hər şey dəyişdi. Artıq nə həyat yoldaşı var idi, nə yurdu, nə də bir neçə gün öncəki qayğısızlığı...

## **Şəhəri tərk etmək ağılmızdan belə keçmirdi**

Müsaibimizin sözlərinə görə, 1988-ci ildən Xocalının çətin zamanları başlayıb. 1989-cu ildən vəziyyət lap pisləşib. Ermənilər Əsgəranda dayanıb Şuşaya, Laçına, Qubadlıya gedən yolları kəsib, maşınlara hücum ediblər. Hərda azərbaycanlı görülsə, təhqir edib, döyüb, öldürüblər. 1991-ci ildən isə yollar tamamilə bağlanıb, yalnız vertolyotlarla gediş-gəliş mümkün olub.

İradə xanım deyir ki, Xocalı sakinləri evlərinə, yurdlarına o qədər bağlı olublar ki, başqa şəhərə, kəndə getməyi ağıllarına belə gətirməyiblər. Həm də illərlə qonşu dedikləri insanların belə vəhşilik edə biləcəklərini xəyallarına gətirməyiblər: "Hər gecə qrad qurğularından atəş açırdılar. Gecə zirzəmilərdə yatıb, səhər həyatımıza davam edir, gündəlik işlərimizi görürdük. Son bir ayda vəziyyətimiz çox çətinləşdi.

Xocalıda ancaq bir çörək sexi vardı. Fevralın 26-sı ora getdim. Dedilər ki, bir sutkadan artıq işıq olmadığına görə çörək bişirə bilməyiblər. Son kəsənin dibində qalan unla xəmir ediblər. Mən də xəmiri evə gətirib çörək yaptım. Amma heç bir tikəsinin dadına baxa bilmədik. Hava qaralmışdı deyə atamgilə gedib tez zirzəmidə daldalanmalı idik. Yenə başlayacaqdı od yağışı".

Dörd aydan çox idi ki, Xocalının kişiləri postlarda idilər. Növbəli şəkildə 2-3 saat yuxularını alıb yenidən şəhəri qoruyurdular. İradə xanımın həyat yoldaşı Yusifəli Qarayev də özünümüdafiə batalyonunun döyüşçüsü idi. O, gecə 10-11 arası qardaşı ilə birlikdə evə gəlib ermənilərin hər tərəfdən şəhərə hücum etdiklərini bildirir. Həmin anları xatırlayan İradə xanım deyir: "Tez uşaqlarımızı qucağımıza alıb atamgilin zirzəmisində olan qohumlarımızla birlikdə yaxınlıqdakı dəmiryolu körpüsünə tərəf qaçdıq. İstədik ara sakitləşsə qədər orada gözləyək. Fikirləşdik ki, bəlkə həmişəki kimi gülləbaran edib sakitləşəcəklər. Amma gördük ki, yox, bu həmişəki atışmadan deyil. Ətrafda salamat ev qalmamışdı. Göydən od yağdı, evlər yanır, dağılırdı".

Dəmiryolu körpüsünə çatanda yaxınlıqdakı fermadan ermənilərin səsi gəlib. Buna görə Qaraqaya tərəfə üz tutublar. Min bir əziyyətlə çayın sahilinə gəlib çıxıblar. Qışda qar dizə çıxan bir vaxtda buz bağlanmış çayın buzunu qıraraq qarşı tərəfə keçiblər. Neçə nəfər

donub, elə oradaca qalıb. Meşədə üç gün gizlənilib, daha sonra digər xocalılılarla birləşib Kətik kəndinə gəliblər. Aralarında olan qocalar, yaralılar yolda dünyalarını dəyişiblər. Kəndə çatanda isə məlum olub ki, Kətikdə düşmənlər var.

Müsaibimizin sözlərinə görə, bunu eşitdikdən sonra Gülablıya tərəf gediblər. Amma fevral ayı, şaxtılı hava, dizə qədər qar, ətrafda duman, çən onlara hərəkət etməkdə çətinlik yaradıb. Doğulandan bu yerləri qarış-qarış gəzən xocalılılar yolu səhv salaraq Dəhraz kəndinə gəliblər: "Sən demə bizi dağın üstündəki postlarından görüblər. Atəş açmağa başladılar. Onlar bizdən həm sayca, həm də silah baxımından üstün idilər. Ona görə də bizi girov götürməkləri elə də çətin olmadı. Əslində, bizimlə birlikdə olan kişilər təkbaşına olsaydılar, özlərini müdafiə edib qaça bilərdilər. Amma onlar ailələrinə, uşaqlarına görə təslim oldular. Bu addımın həyatları bahasına başa gələcəyini bilə-bilə".

## **Əsrə bərabər iki gün**

Ermənilər girov götürdükləri 200-ə yaxın xocalını Dəhrazdakı fermaya aparıblar. Burada yaşına, sağlamlığına baxmadan hər kəsə işgəncə veriblər. Tez-tez girovlar olan yerə gəlib, 10-15 nəfər seçib aparıb, döyüb, əziyyət verib qaytarıblar. Uşaqların səsləri, qocaların naləsi ətrafı bürüyüb.

İradə Qarayeva deyir ki, həyat yoldaşı ilə birlikdə 13 nəfər kişini tərk-silah edib onlardan ayırıblar. Yusifəlini görün kimi tanıyıb, aeroportda işlədiyini, döyüşçü olduğunu biliblər. Həyat yoldaşını sonuncu dəfə elə orda görüb. Nə onun, nə də onunla birlikdə aparıldıqları 12 nəfərin taleyindən xəbərləri olmayıb: "Yusifəlini aparanda iki yaşlı qızım qucağımda idi. "Ata-ata" deyib qışqırırdı. Özümü atdım erməniylə yoldaşımın arasına. Avtomatın qundağıyla məni elə vurdular ki, yığıldım, huşumu itirdim. Bircə onu xatırlayıram ki, Yusifəli mənə tərəf çevrilib "Uşaqlardan, özündən muğayat ol" dedi. Bu, onun

səsini eşitdiyim, üzünü gördüyüm son an oldu. Uzun illər keçsə də, onları çölə çıxarıandan sonra güllə səsləri eşitmək də, hələ də onun haradasa sağ olduğuna inanıram, inanmaq istəyirəm".

Ermənilər iki gündən sonra onları əsirlərlə dəyişir. Əsrə bərabər iki gün girovluqda yaşayan İradə Qarayeva deyir ki, qurtulsaq da, həmin günün yarasını ömürlük üzərimizdə, zəhnimizdə daşıyırdıq: "Xocalıdan qayıdandan sonra anam heç on il yaşamadı. Qorxudan, təşvişdən şəkər xəstəsi oldu. Şaxtadan uşaqlarımın ayaqları şişmişdi. Girov qaldığımız müddətdə uşaqlar ağlayan kimi içəri girib onları öldürməklə, işgəncə verməklə hədələyirdilər ki, bu gün də o səslər hamımızın qulağındadır. İşgəncə verilənlərin əzablı qışqırtıları, güllələnən günahsız insanların son baxışları hafizəmizdən silinmir. Aldığı stresdən, qorxudan qızım uzun müddət xəstəxanalarda yatdı. İllərlə qızımı, oğlumu itirmək qorxusu ilə yaşamışam. Axı onlar mənə həm də Yusifəlinin əmanətləridir".

## **32 ildən sonra Xocalıya qovuşdum**

İradə Qarayeva deyir ki, bu illər ərzində dövlətimizin qayğısını, mərhəmətini daim öz üzərlərində hiss ediblər. Xocalılılara edilən ən böyük hədiyyə isə Xocalının azadlığa qovuşması olub.

Düz 32 ildən sonra ötən ay İradə xanım doğma yurduna gedib: "Xocalımı gördüm, torpağımı öpdüm, evimə getdim. Evim tamamilə dağıdılıb, cəmi iki sıra daş qalıb. Sonra Qarqar çayına gəldik. Qohumlarımla, əzizlərimlə sonuncu dəfə orada bir yerdə idik. Ötən günləri xatırlayanda məni qəhər boğdu. Onsuz da hər fevral ayı eyni ağrını, acını, duyğuları yaşayıram".

Artıq Xocalı azaddır. Qisasımız qiyamətə qalmadı. Artıq Xocalının şəhidlərinin ruhu rahatdır.

*Ülkər XASPOLADOVA,  
"Azərbaycan"*